

Bogić NOVELJIĆ

CRNA GORA U ŠKOLSKIM UDŽBENICIMA*

„Zeta“ je, tu skoro u dva navrata, dotakla ovo pitanje. Osim toga u još jednom, uvijek vladinom listu, vodi se polemika po predmetu koji dijelom spada u ovo pitanje, a koja – uzgred budi rečeno – jednom od polemičara nimalo ne služi na čast. Sasvim je razumljivo zašto je ovo pitanje već izbilo i u javnost; nama se, štaviše, čini da u ovome ima mnogo zakašnjenja: da je, dakle, to pitanje trebalo istaviti još davno. U navedenim slučajevima, pokretači ovoga pitanja dotakli su isto tek djelimično [prvenstveno u pitanju istorijskog gradiva]. Smatramo potrebnim ovoga puta dodirnuti to pitanje u cjelosti onako kako je postavljeno, tj. baciti jedan opšti pogled na sve školske udžbenike s obzirom na zastupljenost naše pokrajine u njima. Ograničavamo se na narodne osnovne škole.

Počnimo s udžbenicima narodnoga jezika. Ako dohvatimo ma koji od tih udžbenika (bukvar, čitanku, gramatiku) vidjećemo na prvi pogled da Crne Gore nema u njima. Ni po čemu. Iako sva pozitivna vaspitna načela kategorički zahtijevaju da se, čim je moguće više, jaz koji postoji između roditeljske kuće i škole otkloni i učini neprimjetnim, na njih se kod nas niko ne osvrće. Umjesto toga naše osnovne škole, poglavito zbog udžbenika koji se u njima upotrebljavaju, toliko su daleko od naroda da je to „divljenje“ dostojno. A i kako ne bi, kad toga naroda gotovo uopšte i nema u njima. Skoro ni po čemu. Prije svega, a i najglavnije od svega: po narodnu govoru. Već od prvih dana škole nastavnici moraju djeci prevoditi izraze sa istočnog narodnog izgovora (ekavskog) na naš narodni (ijekavski) izgovor. Bukvari prosto kipte takvim izrazima i pola vremena se utroši na njihovo objašnjavanje. Evo vam nekoliko izraza o kojima možete još odmah pitati djecu koju u idućoj godini namjeravate upisati u prvi razred, pa ćete se, vjerujemo, prijatno iznenaditi dobijenim odgovorima. Šta naprimjer, znače ovi izrazi: uja, sêlo (sijelo ili sêlo), bes, meh, svet (svijet ili svetac), jege, vrg, šarage, dada, đevđir? itd, itd. Oče-

* Rad je objavljen u dva nastavka u časopisu *Zeta*, br. 47, str. 3 i 48, str. 3, god. 1937. Priredio ga i strukturi časopisa prilagodio Adnan Čirgić.

vidno je da ih ima koje ni nastavnici ne znaju rastumačiti, a šta tek onda znače za djecu? Osobna imena, naprimjer, zvuče prosto neshvatljivo. Tako: Isa (Isidor?), Vaja (?), Mlađa (Mladež?), Tima (Timotije?), Sreta (Sreten?) i sl. Za mnoga se ne zna da li su muškoga ili ženskoga roda, kao: Vida, Pera, Mita, Đura (Đurđina?), Vasa itd. Nego, neka to. Važno je da mi (osim, možda, 2-3 zagrebačkog izdanja), u našoj državi, uopšte nemamo bukvara napisana ćirilicom, u ijekavskom izgovoru. A zaključak je: Crne Gore nema čak ni u bukvarima!

O gramatikama (za sve razrede) ne zaslužuje uopšte govoriti više nego to: da Crne Gore nema ni u njima. Apsolutno. Ali u njima ima nešto što ne znaju ni višeškolci naši. Na primjer, da je od osobne imenice Mile (m. rod) 2-gi padež – Mileta! Hajde, što i to ne znamo, neka ga! Ali smijemo pretpostaviti da nove generacije i naših profesora [domorodaca] već nijesu načisto da li je ono po našoj gramatici pravilno, naprimjer, reći: riješenje, rješenje ili rešenje; sljedeće, sljedeće ili sledeće; odjeljenje, odeljenje ili odelenje i slično. Ne zbog čega drugog već samo zato što od Ujedinjenja pa naovamo uopšte nema: ili Crne Gore u gramatikama ili gramatika (njenih) u Crnoj Gori – uzmite kako hoćete!

Čitanke za III i IV razred, u normalnim prilikama, treba da pruže učenicima, pored pretežno ostalog poučnog štiva, još i pojedine odabrane spise iz istorijskog, zemljopisnog, prirodopisnog i dr. gradiva, ono, dakle, što i pojedini predmetni udžbenici nemaju mogućnosti da obuhvate u potankostima. Međutim izuzev par članka iz zemljopisnog gradiva na pr. o Lovćenu, Boki Kotorskoj, Cetinju i sl., o svemu ostalom nema ni pomena. Nije pitanje kakvo će poznavanje o Crnoj Gori da steku školska djeca drugih pokrajina, nego je riječ o tome kako je učenicima iz našeg kraja predloženo nastavno gradivo iz kojeg imaju da steku osnovno znanje o svojoj zavičajnoj pokrajini. Ali da ne govorimo autoritativno, potrebno je malo brojeva. Pregledaćemo dvije vrste čitanka za III i IV razred (od g.g. Jovića i Jovanovića) koje su najviše (gotovo isključivo) u upotrebi u našoj pokrajini. Broj štiva (članaka) iz pojedinih nastavnih predmeta pripadnih sadržajem pojedinim pokrajinama izgleda ovako: Jović, čit. III razr.: Srbija (26), Crna Gora (0), sve ostale pokrajine (2). Moramo ovdje napomenuti da u 6 članaka (od onih 26) i Crna Gora ima dijela pošto su to: četiri pjesme iz kosovskog ciklusa, zatim „Marko kazuje na kome je carstvo“ i pjesma „Rastko“. Jović, čit. IV razr.: Srbija (14), Crna Gora (2), sve ostale pokr. (18). Ona dva članka o Crnoj Gori su: „Kotor“ i „Klima u Crnoj Gori“, oba iz zemljopisne nastave; iz istorije, dakle, u oba udžbenika niti jedno štivo. – Jovanović, čit. III razr.: Srbija (13), Crna Gora (0), sve ostale pokr. (0). Ima, doduše, i još jedan članak „Hajduci i uskoci“, ali je ovaj opšteg značenja. Crna Gora ima dijela opet u 3 kosovske pjesme i pjesmu o Sv. Savi, - Jovanović, čit. IV razr.: Srbija (32), Crna Gora (5), sve

ostale pokr. (18). Članci o Crnoj Gori nose naslove: „Stara Zeta“, „Lovćen“, „Na izvoru Beloga Drima“, „Boka i Bokelji“ i „Voka“ (pjesmica); 4, dakle, iz zemljopisne a jedan jedini iz istorijske nastave.

Daleko smo i od pomisli da kritikujemo spomenute udžbenike. Naprotiv, oni su vrlo lijepo udešeni, ali za one pokrajinske zavičajnosti kojima pripadaju sami autori udžbenika. Naše je pitanje, kako je Crna Gora zastupljena u današnjim školskim udžbenicima za osn. škole, a brojevi su dali najrječitije odgovore. Slično navedenim udžbenicima, stvar stoji (i još u jačoj mjeri) sa svima udžbenicima beogradskog izdanja.

O udžbenicima iz istorije bilo je riječi u ranijim dopisima o ovom pitanju u „Zeti“, kao što je spomenuto. Zato nećemo ponavljati. Spomenućemo ipak jednu značajnu stvar. Istorija se, u osnovnoj školi, uči u III i IV razredu. Da se ne pozivamo na vaspitne principe, već prema najobičnijem laičkom shvatanju, red bi bio da se u III razr. upozna svoja istorijska zavičajnost (kao najbliža te time i najlakša za upoznavanje), a zatim u IV r. istorija ostalih pokrajina, kako bi učenici, napuštajući osnovnu školu, imali bar ono najneophodnije osnovno znanje o prošlosti našega čitavog ujedinjenog naroda. Dosljedno tome, učenici naših škola trebalo bi da izučavaju u III razr. samo istoriju Crne Gore, a u IV razr. istoriju svih ostalih bivših istorijskih pokrajina u našoj državi. Jer, istorija se bar ne može prikazivati onakvom kakva bi mi željeli da je bila, već tačno onako kako je tekla. Međutim, šta se dešava? Nastavni program za III razred predviđa iz istorije izučavanje samo devet istorijskih ličnosti, a to su: Ćirilo i Metodije, Sveti Sava, Knez Lazar, Kraljević Marko, Nikola Šubić – Zrinjski, Karađorđe, Štrosmajer, Kralj Petar Veliki i Kralj Aleksandar. Odredbom, dakle, samog nastavnog programa u svima udžbenicima za III razred osn. škola u našoj državi ne može biti i nema o Crnoj Gori niti jedne riječi. U IV pak razredu učenicima se može prikazati istor. gradivo naše pokrajine preko ovih naslova: „Kraljevina u Zeti“, [„Nemanjići“], „Turska osvajanja jugoslovenskih zemalja“, „Oslobođenje Crne Gore“, „Ratovi za nezavisnost Srbije i Crne Gore (1876–1878) i njihove posljedice“, „Balkanski ratovi“ i „Svjetski rat“. – Pitanje je, dakle, kako će pojedini sastavljač udžbenika, u gornjem djelokrugu, iznijeti istorijsko gradivo što pravednije.

Samo na dvama glavnim škol. predmetima (ostali su za ovo pitanje manje važni) prikazali smo činjenicama da više-manje Crne Gore stvarno nema u udžbenicima za osnovne škole. Ko dokaže protivno bićemo mu zahvalni. Krivicu za to nedostojno je baciti ma na koga drugoga već na sebe lično. Jer, ako čovjek neće sam da povede računa o svojoj materijalnoj ili duhovnoj imovini, od koga drugoga može to tražiti? Povoljno rješenje pitanja udžbenika za osnovne škole, s obzirom na naše pokrajinske prilike, nije imalo težak problem; ali o tome drugom prilikom.